

Професійна самопідготовка майбутнього вчителя до роботи над шкільним пісенним репертуаром

У статті висвітлюється актуальна проблема організації самостійної роботи студента над пісенним матеріалом, зокрема розкривається питання оволодіння майбутнім учителем педагогічними діями щодо застосування критеріїв добору й оцінки пісень шкільного репертуару для дітей молодшого шкільного віку.

***Ключові слова:** шкільний пісенний репертуар, самопідготовка, самостійна робота, художньо-педагогічні критерії, добір, оцінка, майбутній учитель, молодші школярі.*

In the article the actual problem of self-learning of song material , including questions reveals the mastery of future teachers pedagogical actions on the application criteria selection and evaluation of school songs repertoire for primary school children

***Key words:** school song repertoire, self-study , artistic and educational criteria , selection , evaluation, future teachers, younger students*

Постановка проблеми. Сучасні підходи до самоосвітньої діяльності студентської молоді як до провідної (а у найближчому майбутньому й основної форми навчання) в умовах інформаційного суспільства вимагають розробки нового змісту, принципів, методів, форм і засобів реалізації процесу організації самостійної позааудиторної роботи у ВНЗ .

Особливо це стосується самопідготовки студентів, які опановують двопрофільні спеціальності, зокрема такі, як «Початкова освіта» і «Музика». Адже сучасна тенденція до зменшення кількості аудиторних годин на вивчення предметів при збереженні об'єктивно необхідного «подвійного»

об'єму навчального матеріалу не повинна спричиняти до негативного впливу на професійний рівень майбутніх педагогів.

Як підкреслюють О. Ночовка, і Н. Дермельова, «незважаючи на перевантаженість двох комплексних програм та об'єктивний брак учбового часу, більшість наявних перепон у професійній освіті майбутнього вчителя музики цілком можливо подолати за допомогою поступового залучення студентів до самоосвітньої (саморегулятивної) діяльності» [5, с.43]. Вивчаючи специфіку мотиваційних орієнтирів студентів факультетів підготовки вчителів початкових класів із додатковою спеціальністю «Музика», проводячи моніторинг наявних труднощів в опануванні ними дисциплін диригентсько-хорового циклу, зазначені автори вказують на можливі шляхи залучення майбутніх музикантів-педагогів до самоосвітньої діяльності.

Вважаємо, що одним із пріоритетних напрямків самопідготовки студента до хормейстерської практики у загальноосвітній школі є його методична робота над шкільним пісенним репертуаром.

Аналіз актуальних досліджень. Питання самостійної роботи, самоосвітньої діяльності, самопідготовки студентів різноаспектно досліджували С. Гергуль, А. Добридень, Г. Дудчак, А. Клочко (історико-педагогічний аналіз проблеми), К. Завалко, В. Корвяков, Л. Скопцова (теоретико-методологічна база), Б. Ананьєв, І. Кон. С. Рубінштейн (психологічний аспект), В. Данильчук, В. Серіков, В. Сластьонін (формування професійної компетенції та готовність до професійної діяльності) та ін.

Концептуальним основам диригентсько-хорової підготовки студентів присвячені праці Г. Голика, А. Єгорова, Т. Істріної, Е. Панкевича, Т. Первушиної, К. Птиці, В. Соколова та ін.

Грунтовні дослідження з методології підготовки вчителів музичного мистецтва знайшли своє відображення у наукових розвідках С. Горбенка, Л. Масол, О. Михайличенка, О. Олексюка, В. Орлова та ін.

Великий науковий інтерес становить вивчення проблеми самоосвітньої діяльності студентів-музикантів американськими (Н. Баррі, Дж. Е. Макферсон, Б. Дж. Ціммерман, С. Халлам) та західноєвропейськими вченими (Дж. В. Девідсон, М. Дж. А. Хоу, Д. Мур, Дж. А. Слобода).

Методичну цінність для нас мають доробки Л. Бірюкової, С. Світайла, які висвітлюють психолого-педагогічні умови диригентсько-хорової підготовки студентів музично-педагогічних факультетів.

На особливу увагу заслуговує питання особливостей диригентсько-хорової підготовки студентів двопрофільних спеціальностей: «Початкова освіта» і «Музика», яке вивчали О. Ночовка, Н. Дермельова та ін.

Однак у наукових дослідженнях ще недостатньо висвітлений аспект самостійної роботи майбутніх музикантів-педагогів над пісенним матеріалом для учнів початкових класів.

Мета статті – проаналізувати можливі шляхи підвищення ефективності самопідготовки студента до роботи над шкільним пісенним репертуаром для учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Студентське мистецьке середовище є благодатним ґрунтом для засвоєння духовних надбань суспільства. Як зазначає Т.Щериця, «вища музична освіта – інструмент у формуванні естетичних ідеалів і цінностей майбутніх учителів музики, їхнього художнього мислення, системи спеціальних знань і поглядів, практичних навиків» [7, с.7]. Саме період навчання у виші є найбільш сприятливим для інтенсифікації всіх духовних резервів особистості, формування її світоглядних принципів, розвитку музичної культури.

Водночас сьогодні диктує необхідність перенесення акценту з засвоєння культури на самореалізацію (або самоактуалізацію) особистості в культурі, що суттєво впливає на реформування освіти, зміст виховання, взаємовідносини між суб'єктами педагогічного процесу. Адже активність у самореалізації потребує від особистості: усвідомлення своїх можливостей, що є головним завданням виховання; пошуків власних форм включення в культуру – провідного завдання освіти; готовності до творчості – найактивнішої дійової форми буття людини та співіснування її із соціумом. Новому погляду на особистість у суспільстві та культурі відповідає інноваційна освітянська ідея про перехід від інформаційно-пояснювального до проблемно-дослідницького типу навчання [6, с.417]. А це передбачає збільшення у навчальному процесі частки самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя, виявлення освітніх резервів самостійної роботи, що позитивно впливатиме на організацію його самопідготовки.

Самостійна робота в педагогіці визначається як «основний спосіб освоєння студентами навчального матеріалу без участі викладача в час, вільний від обов'язкових навчальних занять» [3, с.69]. Вона має відігравати основну роль у підготовці майбутніх фахівців, розвивати їхні здібності і готовність до фахового самоудосконалення .

Вважаємо, що саме від готовності студента до перманентного професійного зростання, збагачення власної художньої ерудиції й перенесення її на своїх майбутніх вихованців залежатиме значною мірою формування у них мистецьких орієнтирів у соціокультурному просторі, закладення підвалин музичної культури, розвиток умінь і навичок практичної музично-виконавської діяльності, особливо співацької як найдоступнішої для дітей молодшого шкільного віку.

Тому в структурі самоосвітньої діяльності майбутнього музиканта-педагога значне місце має займати підготовка до вокально-хорової роботи. Творче ставлення до неї, перш за все, пов'язане з можливостями студента

розширювати пісенний матеріал, який використовується на уроці, шукати ефетивні шляхи ознайомлення дітей з кращими пісенними зразками. Добір, систематизація, ретельне педагогічне «дослідження», оволодіння цим матеріалом із метою вільного оперування ним на занятті, безумовно, є проявами творчості. Однак якість творів, дібраних для уроків, залежатиме від сформованості у студента естетичної оцінки.

Як єдність почуттєвого й логічного у сприйнятті мистецтва естетична оцінка створюється у результаті його переживання й осмислення. Переживання твору ґрунтується на емоціях і почуттях як стійкій емоційній реакції на естетичні об'єкти, а його осмислення спирається на художній досвід, знання, поняття, уявлення. Таким чином, пізнавальні судження, які стосуються творів мистецтва є, за твердженням Л. Виготського, «емоційно-афективними актами думки». Отож, починаючи «від форми художнього твору через функціональний аналіз її елементів і структури до відтворення естетичної реакції та встановлення її загальних законів» [2, с.41], майбутній музикант-педагог проходить свій шлях розвитку оцінних суджень щодо пісенного матеріалу для уроку.

У зв'язку з цим, важливим є знання і розуміння студентом суті критеріїв добору й оцінки пісенних творів, якими він повинен керуватися у своїй музично-педагогічній діяльності. Ці критерії визначені Д.Кабалевським: «...кожен твір, що звучить у класі, має бути художнім і захоплюючим для дітей, він має бути педагогічно доцільним (тобто вчити дітей чомусь потрібному й корисному) і має виконувати певну виховну роль (тобто сприяти формуванню ідейних переконань, моральних іделів і естетичного смаку учнів)» [4, с.125.] .

Дефініції поняття «художність», які існують в естетиці, свідчать про те, що головною ознакою визначення художньої цінності твору є прояви діалектичної єдності його змісту й форми у відображенні навколишньої дійсності, включаючи духовне життя людини. Зрозуміло, що на оцінювання

студентом художності пісенного твору впливають його власні уподобання. Однак, як стверджує Б.Асаф'єв, педагог не повинен боятись помилок, яких можна припуститися, коли в «художні норми» проникли б суб'єктивні смаки й особисті симпатії. Якщо вчитель сам, «шляхом спостереження за загальною музичною еволюцією і контролем над своїм художнім уявленням (навіть у момент сприйняття) посилено працює над підвищенням рівня власного смаку, він не зробить глибоких помилок і не спрямує музичну свідомість учнів на хибну дорогу» [1, с. 21]. Отож, студент зобов'язаний оволодівати об'єктивно встановленими художніми нормами, бо вони складають основу для його майбутньої власної продуктивної творчої роботи щодо забезпечення уроку високоякісним пісенним матеріалом.

Критерій «захопливості» має суб'єктивну природу. Висока художня цінність пісень ще не може сама по собі бути підставою для включення їх до уроку. Корінь розв'язання проблеми використання на занятті того чи іншого пісенного твору лежить у площині співвіднесення «об'єктивних» художніх якостей з конкретними «суб'єктивними» умовами: рівнем життєвого й музичного досвіду учнів того чи іншого класу й самого вчителя.

На основі досліджень учених-музикантів (Е.Абдулін, Б.Целковников) можна виділити три значення, які в сукупності характеризують сутність критерію «захопливості»: як особливу якість самого музичного твору (потенційна його цінність), що полягає у його емоційно-змістовій та композиційній драматургії; як якість твору, котра проявляється в умовах ситуації художнього спілкування з ним учнів конкретного віку, класу; як якість твору у співвіднесенні його із завданнями і змістом конкретного уроку.

Добір пісенного матеріалу для уроку необхідно здійснювати з урахуванням такого важливого критерію, як «педагогічна доцільність». Його сутність полягає у відповідності (доступності) змісту, характеру й обсягу пісні рівню загального й музичного розвитку дітей. Аналізуючи шкільний

пісенний матеріал з погляду його доступності, студент повинен зважати не тільки на ступінь складності музичної мови, а й на життєвий зміст, який розкривається за допомогою елементів цієї мови.

Керуючись педагогічною доцільністю, майбутній музикант-педагог вирішує комплекс навчальних, розвивальних і виховних завдань. Продумуючи музичний зміст уроку, він перш за все має подбати про те, щоб дібрані твори змогли найбільш повно розкрити тему програми; допомогли в засвоєнні знань, понять, особливостей художньо-образної мови пісні; різнобічно ознайомили з музичним надбанням народу і творчістю композиторів; сприяли розширенню музичного досвіду, опануванню вміннями та навичками у співацькій діяльності; виявленню у дітей творчого потенціалу.

Важливо, щоб шкільний пісенний матеріал здійснював розвивальну функцію, зокрема забагачував емоційно-почуттєву сферу; формував загальні та спеціальні здібності; стимулював художньо-образне мислення, прояви уяви; розвивав в учнів універсальні якості творчої особистості. Розвивальний потенціал пісень повинен не тільки відповідати наявному рівню підготовки учнів, але й певною мірою бути завжди спрямованим на «зону найближчого розвитку школярів» (Л.Виготський). В іншому випадку реалізація завдань із формуванням музичної культури учнів буде менш ефективною.

Серед критеріїв добору пісенного матеріалу для уроку особливе місце займає критерій «виховної значимості». Виявлення виховних можливостей того чи іншого твору шкільного пісенного репертуару вимагає від майбутнього вчителя музичного мистецтва глибокого проникнення не тільки в художньо-естетичну, а й у моральну сутність змісту пісні. Опрацьовуючи пісенний матеріал, студентові необхідно з'ясувати, які емоційно-естетичні переживання викличе у школярів музичний і поетичний тексти пісні, формуванню яких моральних якостей і суджень буде сприяти її вивчення.

Спрогнозувати емоційні та інші реакції дітей допоможе моделювання ситуації художнього спілкування.

Аналіз сутності змісту критерію «виховної значимості» дозволяє стверджувати, що включення пісні до шкільного репертуару має обумовлюватись головним чинником – силою художнього впливу на школярів. Чим багатшою буде інтонаційна наповнюваність дібраного пісенного матеріалу, тим багатограннішим буде виховний вплив на дітей. Тому студентові необхідно включати до шкільного репертуару кращі зразки українських народних пісень і пісень народів світу, твори класичної вокально-хорової музики для дітей, пісні сучасних українських і зарубіжних композиторів. Це дасть змогу успішно виконувати такі виховні завдання, як: формування світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, розуміння учнями зв'язків музичного мистецтва з природним середовищем і життєдіяльністю людини; здатність сприймати, інтерпретувати та оцінювати пісенні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки й оцінки; виховання музичних інтересів, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні засобами музики відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку.

Висновки. Таким чином, здійснений нами аналіз ролі і сутності об'єктивних і суб'єктивних факторів, які детермінують зміст самоосвітньої діяльності студента при доборі та включенні в урок нового пісенного матеріалу, розширюють, на нашу думку, межі наукового знання у галузі шкільної та вузівської музичної педагогіки, сприяють ефективнішому розв'язанню її актуальних практичних завдань.

1. Асафьев Б.В. Анализ понятия «художественного» в отношении к преподаванию музыки в трудовой школе / Б.В.Асафьев // Музыкальное воспитание в школе / Сост. О.А.Апраксина. – М. : Музыка, 1976. – Вып. 11. – С. 11-21.

2. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С.Выготский. – 2-е. изд. испр.и доп. – М. : Искусство.- 1968. – 576 с.
3. Демичев О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів / О. Демичев. // Рідна школа. – 2006. - №5. – с. 68-70.
4. Кабалевский Д.Б. Музыка в школе / Д.Б.Кабалевский // Искусство и школа : кн. для учителя /сост. А.К.Василевский. – М. : Просвещение, 1981. – С.112-140.
5. Ночовка О. Особливості диригентсько-хорової підготовки студентів двопрофільних спеціальностей: «Початкова освіта» та «Музика» / О.Ночовка, Н. Дермельова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – вип. 46. – С. 39-44.
6. Олексюк О.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія.: підручн. для ВУЗів / О.М.Олексюк. – К. :Либідь, 1998. – 520 с.
7. Щериця Т. Духовність і музична культура майбутніх учителів музики / Т. Щериця // Мистецтво і освіта. – 2005. - №4. – с. 6-8.